

Irena Kucharska

Posiedzenie Rady Naukowej IBL

Pamiętnik Literacki : czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej 46/1, 348-354

1955

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

IV. K R O N I K A

POSIEDZENIE RADY NAUKOWEJ IBL

Kolejne posiedzenie Rady Naukowej Instytutu Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk, które odbyło się w dniach 8 i 9 listopada 1954, poświęcone było przede wszystkim dyskusji nad podstawowymi, merytorycznymi i organizacyjnymi założeniami pracy nad podręcznikiem uniwersyteckim historii literatury polskiej, przedstawionymi członkom Rady Naukowej w referacie prof. dra Kazimierza Wyki¹.

Dyskusja wokół referatu prof. Wyki dotyczyła w zasadzie dwóch problemów: a) właściwego układu przyszłego podręcznika w sensie rozplanowania materiału, podziału na tomy, rozdziały itp.; b) zagadnienia periodyzacji historii literatury polskiej, obowiązującej autorów podręcznika.

Dyskusja wykazała, że oba te problemy są ściśle ze sobą powiązane, że sprawa pozornie techniczna, dotycząca liczby tomów oraz ustalenia pomiędzy nimi granic podziału, wiąże się jak najściślej z przyjęciem zasadniczej periodyzacji historycznej, zgodnej z materialistycznym ujęciem dziejów literatury polskiej.

Członkowie Rady Naukowej nie tylko uznali za bezsporny fakt, że podręcznik powinien być książką naukową i — jak to przedstawił prof. Wyka — służyć do samodzielnego studiowania naszej historii literatury, ale potwierdzili także konieczność ukazania w podręczniku procesu historycznego jako zjawiska obiektywnego i jednolitego. Te dwie zasadnicze tezy zostały zaaprobowane przez wszystkich uczestników posiedzenia, dyskusja zaś szczegółowa potoczyła się wokół problemu periodyzacji historii literatury.

Prof. Kleiner, określając sprawę podziału podręcznika jako problem czysto techniczny, wyraził zastrzeżenia co do proponowanego w referacie prof. Wyki sześciotomowego układu podręcznika. Zdaniem prof. Kleinera układ ten nie jest proporcjonalny do materiału, jakim dysponuje historyk literatury. Jeżeli bowiem projektuje się przeznaczenie odrębnych tomów na omówienie literatury okresu Oświecenia oraz literatury lat 1864—1890, to podział ten pozostaje w dysproporcji z pozostałymi tomami, które mają objąć okresy o wiele dłuższe i bogatsze materiałowo (np. cała literatura staropolska do r. 1764, lata 1822—1863). Poświęcenie osobnego tomu literaturze współczesnej jest — zdaniem prof. Kleinera — niesłuszne nie tylko ze względu na niewłaściwe rozplanowanie materiału, ale także dlatego, że podważa naukowy charakter podręcznika dowodząc, iż projektodawcy przeceniają wszystko, co współczesne.

Argumentacja ta posłużyła prof. Kleinerowi do przedstawienia zupełnie innego projektu podziału podręcznika na tomy:

T. 1 (dwuczęściowy):

cz. I — literatura średniowieczna

cz. II — literatura okresu Odrodzenia

¹ Referat ten ukazuje się w niniejszym numerze Pamiętnika Literackiego w formie przeredagowanej w wyniku omawianej tu dyskusji.

- T. 2 (dwuczęściowy):
 cz. I — literatura w. XVII (barok, epoka saska)
 cz. II — literatura Oświecenia (1765—1822)
- T. 3 i 4 — literatura okresu romantyzmu (1822—1863)
- T. 5 (dwuczęściowy):
 cz. I — literatura realizmu w okresie pozytywizmu (1864—1890)
 cz. II — literatura lat 1890—1914
- T. 6 (dwuczęściowy):
 cz. I — literatura dwudziestolecia międzywojennego
 cz. II — literatura współczesna

Równocześnie jednak, mimo iż proponowany podział nie uwzględniał przyjętych przez historyków-marksistów cesur historycznych, prof. Kleiner stwierdził, że słuszna jest teza, aby dobierać materiał w oparciu o żywotny proces historyczny; że właściwe jest ujęcie wydobywające problematykę każdej epoki historycznej i uwypuklające w niej to, co było najistotniejsze, najbardziej trwałe i co miało wpływ na dalszy rozwój literatury; że należy przedstawić elementy walki i dynamiki procesu historycznego.

Podobne stanowisko zajął prof. Pigoń, który mówiąc o konstrukcji podręcznika, raz jeszcze podkreślił, iż czynnikiem decydującym winno tu być wydobywanie procesu historycznego.

Jednocześnie stwierdził, że w związku z tym pozostaje pewna dysproporcja w rozkładzie tomów. Trudność tę, według prof. Pigoń, można ominąć nie negując wagi procesu historycznego. Nie jest bowiem rzeczą bezsporną, czy epokę należy zamykać w momencie szczytowego rozwoju problematyki, czy też — jak przewiduje projekt układu podręcznika — wówczas, gdy kończy się proces historyczny. Na przykład proces historyczny w postaci likwidacji możnowładztwa widzimy w obrębie literatury staropolskiej, ale także w obrębie tej literatury kończy się w pewnym okresie prymat kościoła; mimo to jednak nie stawiamy przedziału z końcem w. XV i nie rozpoczynamy nowej epoki w w. XVI, tylko literaturę staropolską zamykamy Odrodzeniem, w momencie, gdy wyrasta jej antyteza. Prof. Pigoń zaproponował, aby — wobec sytuacji dość podobnej — przyjęć analogiczną periodyzację w wieku XVIII.

Dalsze propozycje dotyczyły przyjęcia zasady istniejącego procesu i jego przeciwstawienia — tezy i antytezy. Wówczas bowiem nie przecząc zasadzie podziału, można ustalić strukturę poszczególnych tomów ustawiając pewien pion, wokół którego zgrupowana zostanie reszta zagadnień. Takim pionem powinien być dla tomu 1 — Kochanowski, dla tomu 2 — Krasicki. Podobnie należy ułożyć materiał w pozostałych tomach.

Prof. prof. Budzyk, Markiewicz, Mayenowa i Żółkiewski w odpowiedzi na propozycje prof. Kleinera stwierdzili, że nie dotyczą one jedynie zewnętrznej formy podręcznika, ale są zaprzeczeniem zasadniczych jego tez, opartych na materializmie historycznym. Układ tomów musi uwzględniać sprawy uznane już za bezsporne, a więc potwierdzać ujęcie, które jest odbiciem procesu historycznego; musi także — ze względu na naukowy charakter podręcznika — stosować się do zasady jak największego zbliżenia do literatury czasów najnowszych.

Układ tomów proponowany w referacie prof. Wyki nie określał liczby stron poszczególnych tomów, podawał jedynie zasadniczy podział, jakiemu powinien podlegać pełny wykład historii literatury polskiej.

Prof. Żółkiewski stwierdził ponadto, że w podręczniku muszą znaleźć wyraz wszystkie procesy historyczne i że taki podział na tomy, który wiązałyby np. powstawanie narodu burżuazyjnego z tzw. epoką baroku, przeczyłyby naukowym zasadom stojącym u podstaw koncepcji podręcznika. Prof. Żółkiewski stwierdził również, że prof. Kleiner przeciwstawił kryteria historyczne — ideologicznym. Nie należy przywiązywać wagi do wyników statystycznych w literaturze, nawet w wypadku, gdy, w sensie ilościowym, przeważa określona ideologia, nie znaczy to bowiem, aby ta ideologia — zwłaszcza wtedy, kiedy jest wsteczna, epigońska — miała wpływ na kształtowanie się nowej epoki. Naukowy punkt widzenia w podręczniku, właściwe zasady jego podziału mogą być przeprowadzone tylko wówczas, jeśli za początek epoki uznamy moment, w którym rodzi się nowe w walce ze starym; jeżeli kryteria historyczne uwzględnimy przez wydobywanie tego, co kształtowało proces historyczny, co było zarodzią nowego życia.

Dyskusja w związku z wypowiedzią prof. Pigionia dotyczyła także sprawy przestrzegania dwóch typów cezur: ustalonych przez historyków, a obowiązujących także historyków literatury, oraz wewnętrznych, historycznoliterackich.

Prof. prof. Wyka i Budzyk dla wyjaśnienia rysujących się nieporozumień związanych z koncepcją kompozycji podręcznika powrócili do zagadnienia stosunku periodyzacji do procesu rozwojowego historii, stwierdzając istnienie cezur historycznych tak silnie wiążących dla historii literatury, że nie można ich pomijać nawet w imię kompozycji podręcznika, są one bowiem nader ważne dla przebiegu procesu historycznego. Istnieją oczywiście cezury takie, które są sprawą wewnętrzną historyka literatury, i tu wiele jest jeszcze zagadnień dyskusyjnych, ale jeśli zgodzimy się na propozycje prof. Pigionia i prof. Kleinera, to trzeba będzie, aby historyk literatury postawił mocną cezurę tam, gdzie jej nie kładzie historyk, tzn. nie w momencie istotnych zmian w bazie, jak w wypadku dat: 1764, 1864, 1944. Trzeba więc przyjąć zasadę nienaruszalności podstawowych cezur historycznych.

Prof. Budzyk zwrócił także uwagę na fakt, że prof. Pigoń słusznie zarzucił pewne niekonsekwencje proponowanej w podręczniku periodyzacji. Niekonsekwencje te polegają na tym, iż przewidziany układ uwzględnia przedziały zasadnicze, ale jednocześnie dopuszcza stosowanie cezur wewnętrznych, które nie pokrywają się ściśle z cezurami historycznymi (np. data 1822). Z drugiej strony, układ ten nie uwzględnia przyjętej przez historyków podstawowej cezury roku 1917. Ta sytuacja jest jednak nie do uniknięcia i można jedynie założyć, że periodyzacja wewnątrz tomu nie potrzebuje być uzgadniana ze stanowiskiem historyków. W wypadku, gdy nie da się zrealizować proponowanego przez prof. Pigionia schematu polegającego na wydobyciu wybitnej jednostki i ukazaniu wokół niej wznoszenia się i opadania problematyki epoki, można posługiwać się przedziałem jednego i drugiego typu, tzn. cezurą zasadniczą, historyczną, oraz wewnętrzną, historycznoliteracką.

Podsumowując wyniki dyskusji nad periodyzacją w podręczniku historii literatury polskiej prof. Żółkiewski uwydatnił różnicę stanowisk reprezentowanych z jednej strony w referacie, z drugiej — przez prof. prof. Kleinera i Pigo-

nia: prof. Kleiner wiązał sprawy techniczne i metodologiczne, prof. Pigoń opierał swoje propozycje podziału na rozumieniu rozwoju literatury jako procesu odrębnego, niezależnego od przemian społeczno-ekonomicznych. Obaj dyskutanci upominali się, co prawda, o dialektykę, ale wyraźnie idealistyczną, która neguje podstawowe ujęcie podręcznika zawarte w referacie prof. Wyki, tzn. materializm historyczny.

Problem istotny, światopoglądowy, stanowi wysunięta przez prof. Pigoń propozycja, aby stawiać cezurę po okresie wzniesienia w danej epoce. Prof. Żółkiewski stwierdził, że propozycja ta jest nie do przyjęcia, jeśli uznajemy, iż rozwój literatury nie ma charakteru autonomicznego, jeśli wiążemy przemiany nadbudowy z przemianami bazy.

Natomiast podstawą periodyzacji musi być istnienie — zgodnie z dzisiejszą wiedzą historyczną — ciągu historycznego, rozpoczynającego się w w. XVIII i trwającego nieprzerwanie poprzez wiek XIX. Zdaniem prof. Żółkiewskiego oraz wielu innych członków Rady Naukowej przyjęta w referacie prof. Wyki periodyzacja jest konieczna, jeśli chcemy w danej epoce uwydatnić to, co decyduje o dalszym rozwoju procesu historycznego.

Dalsza dyskusja nad ogólną koncepcją podręcznika uniwersyteckiego dotyczyła problemów bardziej szczegółowych, takich jak układ rozdziałów w tomach, charakter rozdziałów wstępnych i monograficznych, metody współpracy z innymi dyscyplinami pokrewnymi, ujęcie i wygląd aparatu bibliograficzno-materiałowego do tekstu wykładu w podręczniku.

Referat prof. Wyki stawia pewne propozycje dotyczące tych zagadnień, ale muszą one być jeszcze dokładnie przemyślane i sprecyzowane w toku dyskusji roboczych, prowadzonych w łonie Komitetu Redakcyjnego. Tok ten powinien być tak ustalony, aby pozwolił na rozstrzygnięcia zasadniczych trudności i problemów nasuwających się przy tezowaniu, aby autorzy też przystępując do pracy nie mieli już wahań w stosunku do spraw podstawowych. Rozbudowana praca nad uniwersyteckim podręcznikiem historii może ułatwić podjęcie niektórych decyzji. Współdziałal historyków, a także historyków sztuki i kultury, jest rzeczą niezbędną dla ukazania pełnego, jednolitego procesu historycznego i roli literatury w rozwoju kultury narodowej.

W związku z układem podręcznika Rada Naukowa uznała za potrzebne, aby schemat podziału na tomy przewidywał możliwość rozbudowania całości do ośmiu tomów, tak żęby na literaturę staropolską i literaturę okresu romantyzmu przeznaczyć po dwa tomy. Uchwalono również, że wyniki wszelkich dyskusji związanych z pracami nad podręcznikiem będą publikowane, umożliwi to bowiem wszystkim zainteresowanym oraz współpracownikom śledzenie toku prac i niejednokrotnie ułatwi Komitetowi Redakcyjnemu — dzięki szerokiej płaszczyźnie dyskusji — podejmowanie właściwych decyzji i stosowanie prawidłowych ustaleń naukowych.

W dalszym ciągu posiedzenia Rada Naukowa uchwaliła następujący skład Komitetu Redakcyjnego uniwersyteckiego podręcznika historii literatury polskiej:

1. prof. dr Stefan Żółkiewski — redaktor naczelny
2. „ „ Kazimierz Wyka — zastępca redaktora
3. „ „ Kazimierz Budzyk — zastępca redaktora
4. „ „ Tadeusz Mikulski — zastępca redaktora
5. mgr Maria Janion — sekretarz

6. „ Jan Baculewski
7. prof. dr Janina Garbaczowska
8. „ „ Jan Zygmunt Jakubowski
9. „ „ Stefan Kawyn
10. „ „ Zenon Klemensiewicz
11. mgr Ewa Korzeniewska
12. prof. dr Jan Kott
13. „ „ Julian Krzyżanowski
14. „ „ Wacław Kubacki
15. „ „ Zdzisław Libera
16. mgr Henryk Markiewicz
17. prof. dr Maria Renata Mayenowa
18. „ „ Bronisław Nadolski
19. „ „ Stanisław Pigoń
20. „ „ Roman Pollak
21. doc. dr Samuel Sandler
22. prof. dr Zygmunt Szweykowski
23. mgr Maria Żmigrodzka
24. sekretarz techniczny

Prof. Kleiner nie przyjął propozycji udziału w pracach Komitetu Redakcyjnego motywując swoją odmowę złym stanem zdrowia i w związku z tym — niemożnością odbywania częstych podróży i przyjmowania terminowych prac. Prof. Kleiner podjął się jednak zrecenzowania tomu poświęconego literaturze okresu Oświecenia.

REDAKTORZY NAUKOWI

prof. dr Bronisław Nadolski	—	redaktor naukowy t. 1.
„ „ Jan Kott	—	„ „ t. 2
„ „ Stefan Kawyn	—	„ „ t. 3 (część krajowa)
„ „ Wacław Kubacki	—	„ „ t. 3
„ „ Julian Krzyżanowski	—	„ „ t. 4
mgr Henryk Markiewicz	—	„ „ t. 5
prof. dr Zenon Klemensiewicz	—	odpowiedzialny za partie językowe całości
„ „ Maria Renata Mayenowa	—	odpowiedzialna za partie teoretyczno-literackie

RECENZENCI CAŁOŚCI

prof. dr Julian Krzyżanowski
 „ „ Stanisław Pigoń

RECENZENCI GŁÓWNI TOMÓW

prof. dr Roman Pollak	—	recenzent główny t. 1
„ „ Juliusz Kleiner	—	„ „ t. 2
„ „ Janina Garbaczowska	—	„ „ t. 3
„ „ Stanisław Pigoń	—	„ „ t. 3
„ „ Zygmunt Szweykowski	—	„ „ t. 4
mgr Jan Baculewski	—	„ „ t. 4
„ Ewa Korzeniewska	—	„ „ t. 5

PROJEKTOWANI AUTORZY GŁÓWNI TOMÓW

prof. dr Kazimierz Budzyk	—	t. 1
„ „ Tadeusz Mikulski	—	t. 2
„ „ Zdzisław Libera	—	t. 2
„ „ Kazimierz Wyka	—	t. 3
„ „ Stefan Żółkiewski	—	t. 3
mgr Maria Żmigrodzka	—	t. 3
„ Maria Janion	—	t. 3
doc. dr Samuel Sandler	—	t. 4
mgr Henryk Markiewicz	—	t. 4
prof. dr Kazimierz Wyka	—	t. 5
„ „ Jan Zygmunt Jakubowski	—	t. 5

Druga część posiedzenia Rady Naukowej poświęcona była głównie dyskusji nad planem pracy uniwersyteckich katedr polonistycznych na rok 1955. Przedstawiony członkom Rady Naukowej do wglądu plan katedr jest obrazem polonistycznej działalności naukowej, obejmuje bowiem wszelkie poczynania naukowe pracowników uniwersyteckich, niezależnie od tego, gdzie dana praca zostanie wydana. W planie tym widać zasadnicze niedociągnięcia: brak zainteresowania literaturą współczesną i literaturą okresu dwudziestolecia. W minimalnym stopniu występuje również tematyka związana z wczesnym okresem literatury staropolskiej, a problematyce teoretycznoliterackiej poświęcone są tylko nieliczne prace. Zdarza się także dublowanie tematów.

Nieliczne tylko katedry mają swój określony profil badawczy, tak jak np. ośrodek wrocławski. Taki profil naukowy w wypadku katedr wieloosobowych nie powinien być jednostronny, ale wokół badań stanowiących przedmiot szczególnego zainteresowania każdego profesora powinny koncentrować się prace całego kierowanego przezeń zespołu. Nie jest bowiem zdrowa i słuszna ani taka sytuacja, kiedy pracownicy uniwersyteccy zgrupowani wokół katedry zajmują się wyłącznie jednym problemem, ani też taka, kiedy — jak to widać na przykładzie przedstawionego planu — pięć osób z różnych katedr zupełnie niezależnie od siebie pracuje nad Kraszewskim.

Analiza problemów i tematów zestawionych w planie katedr prowadzi do określonych wniosków i przekonuje o potrzebie zwołania konferencji kierowników katedr dla uzgodnienia ich poczynañ, dla ustalenia, jak powinien wyglądać profil naukowy katedry. Na konferencji tej winna być także przedyskutowana celowość poszczególnych prac — zarówno indywidualnych, jak zespołowych.

Plan katedr polonistycznych w obecnym stanie, mimo iż wzbudza pewne zastrzeżenia, jest w zasadzie słuszny, ponieważ przewidziane prace dotyczą problematyki kluczowej i po ich zrealizowaniu wypełnione zostaną niektóre z dotkliwych luk w historii literatury. Z tych względów plan ten powinien się ściśle wiązać z pracami nad podręcznikiem uniwersyteckim, by tym samym ułatwić i przyspieszyć wykonanie tego podstawowego zadania. Sytuacja społeczna na terenie polonistyki — w związku z podjęciem prac nad podręcznikiem uniwersyteckim — wymaga zbiorowego wysiłku i pewnych ofiar, prowadzących do konieczności podporządkowania prac indywidualnych potrzebom podręcznika.

Rada Naukowa uznając społeczny walor pracy nad podręcznikiem stwierdziła, że należy zrewidować plan katedr tak, aby całą, stosunkowo szczupłą kadrę polonistyczną można było do tej pracy zmobilizować.

Przedstawione Radzie Naukowej propozycje dotyczące opracowania tematów pomocniczych, niezbędnych w toku prac przygotowawczych nad podręcznikiem, powinny służyć za podstawę do przeprowadzenia koniecznych zmian w planie katedr. Powinny też jednocześnie być punktem wyjścia przy ustalaniu tematów prac kandydackich, a nawet magisterskich, oraz pomóc przy skupieniu wokół tych zadań polonistów nie związanych z IBL i z uniwersytetami.

Plan działania musi przewidzieć dużą swobodę dla kierowników grup opracowujących określone zagadnienie, tak aby mogli oni sami zwerbować sobie współpracowników i jak najszybciej rozdzielić tematy.

Dyskusja nad planem katedr uniwersyteckich w oparciu o zasadę, że plan ten musi być dostosowany do potrzeb podręcznika, doprowadziła także do wniosków organizacyjnych. Nowa redakcja planu, po przeanalizowaniu stanu obecnego, uwzględnieniu uwag sformułowanych w toku posiedzenia Rady Naukowej (usunięcie dubletów, wprowadzenie prac z zakresu literatury współczesnej i dwudziestolecia, wzbogacenie planu o tematykę teoretyczną), uznaniu interesów prac już zaawansowanych — powinna być opracowana i ostatecznie zatwierdzona w drugiej połowie lutego 1955 roku². Ostateczną redakcję planu musi poprzedzić dyskusja nad pierwszymi tezami podręcznika.

W dalszym ciągu posiedzenia powzięto decyzję o otwarciu czterech przewodów kandydackich, zatwierdzono referentów ukończonych już prac kandydackich oraz wyznaczono promotorów nowym aspirantom IBL.

Irena Kucharska

„REAKCJA MESJANISTYCZNA I KATOLICKA W POLSCE POŁ. XIX W.“

DYSKUSJA NA TEMAT ARTYKUŁU PROF. TADEUSZA KROŃSKIEGO

Dnia 8 listopada 1954 w ramach pracy Sekcji Historii i Historii Filozofii Komisji Naukowej Obchodu Roku Mickiewicza odbyła się w Polskiej Akademii Nauk dyskusja nad artykułem prof. Tadeusza Krońskiego pt. *Reakcja mesjanistyczna i katolicka w Polsce połowy XIX wieku*¹. W zebraniu wzięli udział przedstawiciele wszystkich dyscyplin zainteresowanych w realizacji planu badań Komisji.

Artykuł prof. Krońskiego stanowi część większej pracy o tzw. polskiej „filozofii narodowej“. Zagajając dyskusję autor wyeksponował szereg zagadnień, które, jego zdaniem, nie dość jasno wystąpiły w artykule, a które domagają się szczególnej uwagi.

² Projektowana na posiedzeniu Rady Naukowej konferencja kierowników katedr polonistycznych odbyła się 16 grudnia 1954. Na konferencji tej zaaprobowano w całej rozciągłości postulaty Rady Naukowej dotyczące ścisłego zespolenia poczynąń badawczych katedr z pracami nad podręcznikiem. W konsekwencji takiego rozumienia planu katedr przyjęto proponowane w wyniku obrad Rady Naukowej zmiany niektórych tematów, zmierzające do podporządkowania ich potrzebom podręcznika, oraz uznano za słuszne, aby nad tematami związanymi najściślej z kierunkiem poszukiwań naukowych łączących się z pracami nad podręcznikiem — bezpośrednią opiekę objął IBL.

¹ Myśl Filozoficzna, 1954, nr 3.